

ALMANYA'NIN ÇANAKKALE SAVAŞLARI'NDA YÜRÜTTÜĞÜ POLİTİKALAR

German Policies on the Battle of Gallipoli

Suat ZEYREK*

Özet: Bu makale Almanya'nın Çanakkale Savaşlarındaki politikasını incelemekte ve Çanakkale'de net bir politikasının olmadığı savını ileri sürmektedir. Alman General Liman von Sanders özellikle Çanakkale'nin savunulması için geldiği hâlde savaşın başlamasına kadar ciddi bir tedbir almamıştır. Osmanlı Devleti'nin 18 Mart zaferinde Almanya'nın katkısı yoktur. Kara harekâtının başlaması ihtimaline karşı Sanders, Ordu Komutanlığı'nı üstlenmiş fakat ciddi bir varlık göstermediği gibi adından övgüyle bahsedilen Alman denizaltıları da Çanakkale'de yoktur.

Anahtar Kelimeler: Almanya, Osmanlı Devleti, Çanakkale Savaşları, Wangenheim, Liman von Sanders

Abstract: This article examines the German strategy in the Battle of Gallipoli and presents that Germany did not take the Dardanelles campaign as serious as it should have. German commander Liman von Sanders did not take significant precautions up until the beginning of the war, much-praised German submarines did not appear in the Dardanelles and Germany did not have any serious contribution on the Ottoman victories on March 18th, 1915.

Key Words: Germany, Ottoman Empire, Battle of Gallipoli, Wangenheim, Liman von Sanders

Giriş

ABD'nin İstanbul elçisi Morgenthau, Freiherr von Wangenheim için “*Bu Alman diplomat İstanbul'a tek bir amaçla geliyordu. Alman hükümeti 20 yıldır Osmanlı İmparatorluğu'nu kazanmaya çalışmaktaydı. Bu kez Kayser bir dünya savaşına hazırlanmaktaydı ve bu savaşta Osmanlı İmparatorluğu'nun belirleyici bir rol oynayacağı düşünülmüyordu.*” demektedir.¹ Başta Freiherr von Wangenheim olmak üzere bazı üst düzey Alman askerinin mezarları ve Moltke'nin heykeli İstanbul'da bulunuyordu. Bu durum iki ülke arasındaki yakınlıktan ziyade, Almanya'nın etkisi ve nüfuz kurma çabasının bir sonucu olarak görülmelidir. Birkaç kelime bile Türkçe öğrenme ihtiyacı duymadan, yıllarca Türkiye'de yaşayan generallerin durumu buna somut bir örnektir. Almanya'nın Osmanlı Devleti'ni kendi emelleri etrafında kullanması onun Türkiye'ye karşı samimiyeti olarak algılanmıştır. Bu algı günümüze kadar da devam etmiştir. Hâlbuki tarih boyunca Almanlar ile Türklerin tarihî bir dostluğu da yoktur. Almanlar Türklerin Avrupa'daki ilerleyişinde en büyük engellerden biri

* (Yrd. Doç. Dr.), İstanbul Üniversitesi, Avrasya Enstitüsü, İstanbul/Türkiye, szeyrek92@hotmail.com

¹ Wangenheim (1859–1915), 1912'den 25 Ekim 1915 tarihinde ölümüne kadar İstanbul'da görev yapan Alman büyükelçisidir. Prusyalı soylu bir aileden olup Baron'dur. İstanbul'da görevi sırasında kalp krizi geçirip ölmüş ve Tarabya'daki Alman sefaretî bahçesine defnedilmiştir. Buraya gömülmesini Amerika Büyükelçisi Morgenthau şöyle ifade etmiştir: “*Başka hiçbir son istirahatgâh bundan daha uygun olamazdı, çünkü burası onun diplomatik başarılarına sahne olmuştu ve çok değil iki yıl önce tam buradan Goeben ve Breslau'ı telsizle yöneterek, onları güvenle İstanbul'a getirmiş, böylece Türkiye'yi güçlerini Almanya'yla birleştirmek zorunda bırakmış ve ardından gelen tüm zaferlere ve buhranlara uzanan yolu döşemişti.*” <http://www.duzceyerelhaber.com/Selcuk-UZUN/12985-Pan-CermenTuran-ismirliginde-Hans-Freiherr-von-Wangenheim-ve-191516>. (24.03.2015)

olmuştur. Viyana kuşatmalarının her ikisinin de Almanya² Türklerin karşısında olup Avrupa'dan geri çekilmelerinin etkeni olmuştur.

1. Alman Hedeflerine Doğru: Osmanlı-Alman İttifakı

I. Dünya Savaşı'nın başlamasından kısa bir süre önce Alman hükümetinin Osmanlı Devleti'ni menfaatlerine alet etmesi çok önemlidir. Bu bakış çok genel olmakla birlikte İtilaf Devletleri'nin Almanya'ya karşı yeni bir cephenin nereden ve nasıl açılacağı arayışları sırasında Almanya, Türk Boğazları üzerine dikkatleri çekmiş ve iki Alman zırhlısı olan Goben ve Breslau'ı boğazlara sokma girişimini gündeme getirmiştir. İtilaf Devletleri Türklerin saldırıya geçebilecekleri Süveyş Kanalı, Suriye ve İzmir sahilleri ile Selânik ya da Dalmaçya kıyılarında bir limanın harekât için daha uygun olacağını tartışıyordu.³ Almanya Dışişleri Bakanı Jagow'un 14 Temmuz 1914 tarihli değerlendirmesi şu şekildedir: “*Fikrimce Türkiye hâli hazırda, bir rakkas gibi devletlerarasında sallanmaktan ve nihayet en kuvvetli ve muvaffakiyetli gruba katılmaktan başka bir vaziyet almağa muktedir değildir. Eğer Romanya Üçlü İttifak yanında sağlam bir surette yer alır ve Bulgaristan da bizim tarafta ittifaka girişmeye mecbur bırakılırsa bu vaziyet Türkiye'nin durumuna şüphesiz müessir olurdu.*”⁴ İstanbul'daki Alman elçisi Wangenheim'in düşünceleri de çok farklı değildir. Türkiye'nin Bulgaristan vasıtasıyla Avusturya'ya bağlanmasına şiddetle karşı çıkmaktadır. Çünkü Türkiye'nin bu işi ittifaka kadar götürmekten külliyen aciz olduğu görüşündedir. Türkiye ile ittifak yapılsa bile müttefiklerine hiçbir fayda sağlamayacağı, aksine yeni yükler getireceği anlaşılmaktadır. Bu sebeple Türkiye'ye her türlü siyasi maceradan uzakta kalması ve bütün memleketlerle iyi münasebetler muhafaza etmesi tavsiyesini uygun görmüştü.⁵ Almanya imparatoru II. Wilhelm bunlardan farklı düşünüyordu. Goben ve Breslau'nun komutanı olan Amiral Souchon, imparatorun emrine uygun olarak Enver Paşa'nın da izniyle 10 Ağustos'ta Çanakkale'den giriş yapmıştı.⁶ Alman donanmasının Karadeniz'e geçmesiyle birlikte yaşananlar malum olmakla birlikte Rus çarı II. Nikola, İngiltere'den Osmanlı Devleti'ne karşı askerî bir harekâta geçmesini istemiştir. Kaldı ki Londra'ya gönderilen 11 Ocak 1915 tarihli bir telgrafta, “Türlere karşı deniz ya da karada askerî bir harekâta bulunulması, Türklerin Kafkasya'dan bir kısım kuvvetlerini çekmek zorunda kalacakları, bununda Rusların yükünü hafifleteceği” bildirilmektedir.⁷

² Her ne kadar Viyana kuşatmaları Avusturya ile yapılmış olsa da, bu devlet Almanya'nın bir parçasıdır. Avusturya Grandükleri de diğer Alman reisleri gibi Alman imparatorlarını seçmektedir. Genellikle Habsburglu Avusturya büyük dükaları aday gösterilip imparator seçilirdi. Bunun çok az istisnası vardır. Mesela Macar Kralı Zigmunt bunun bir istisnasıdır. Bu yüzden Avusturya İmparatorluğu tanımlaması yanlıştır; bu bir Alman İmparatorluğu'dur. Bkz. İlber Ortaylı, *Tarihimiz ve Biz*, Timaş Yayınları, İstanbul 2008, s. 94.

³ Mete Tunçoku, *Çanakkale 1915 Buzdağının Altı*, TTK Yayınları, Ankara 2007, s. 34. Napolyon'un “İstanbul kimin olacak?” sözünü söylediği 19. yüzyıl başlarından beri Batılı devletlerin savaş yoluyla Çanakkale Boğazı'nı geçip İstanbul'u işgal ve ele geçirme fikri vardı. Napolyon'un bu fikri takip ettiği sonra da İngiliz askerî ve siyasi çevrelerinin bu proje ile ilgilendikleri bilinmektedir. Bu amaçla kurulan komisyonların konuyu 1906 yılında etraflıca inceledikleri ve başarı şansını imkânsız gördüklerini rapor etmişler ve bu projeden vazgeçilmiştir.

⁴ Ernest Jackh, *Yükselen Hilal Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, Temel Yayınları, İstanbul 1999, s. 28.

⁵ Jackh, *a.g.e.*, s. 29.

⁶ Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri I*, Ankara 2005, s. 5.

⁷ Tunçoku, *Çanakkale 1915*, s. 35. Eğer Alman donanmasına ait iki zıhlı bir oldubitti ile Çanakkale'ye girmemiş olsalardı, İtilaf güçlerinin saldıracağı yer hiç Türk kuvvetinin bulunmadığı İran körfezi ya da Suriye kıyıları olacaktı. Bu talep İstanbul'da bulunan İngiliz elçisi Sir Mallet'in 27 Ağustos 1914 tarihli gizli telgrafından anlaşılmaktadır. İtilaf devletlerinin savaşı Noel'e kadar bitirmek gibi bir hedefleri vardı. Almanlar ise savaşın geniş bir alana yayılması ve uzun sürmesine ihtiyaçları vardı. Bu yönüyle Çanakkale cephesinin açılması ve uzun sürmesi için Almanların savaş planlarını çok sıkı tutmadıkları ve gereken askerî donanım ve teçhizat yönüyle güçlerini topyekûn harekete geçirmedikleri görülmüyordu. 2 Ağustos tarihli Türk-Alman gizli anlaşmasının 1918 yılı sonuna kadar yürürlükte kalacağı hükmü

Fakat Enver ve Talat Paşaların Balkan Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin uğradığı ağır kayıpları telafi etmek ve Türkiye'nin gücünü göstermek için önündeki savaş fırsatını değerlendirme iradesini ortaya koymaları Almanya için de bir fırsat olmuştur. Bundan dolayı Wangenheim, Avusturya, Sırbistan'a parlak bir ders verebilirse üçlü ittifak grubuna tereddütsüz geçeceğine inanmaktadır. Bu konuda Avusturya, Bulgaristan'ı acilen kendisine bağlamalıdır. Bulgaristan âdeta üçlü ittifakın teminatı durumundadır. Wangenheim'in dikkat çektiği diğer bir konuda, Türkiye'nin iktisadi olarak üçlü ittifakın başına bela olacağıdır. Wangenheim buna gerek olup olmadığını sormaktadır.⁸ Kaldı ki Enver Paşa ısrarla üçlü ittifaka girebilmek için Alman elçisine isteklerini bildirmektedir. İstanbul'daki Avusturya elçisi olan Pallavici de, Türkiye ile ittifak kurmanın üçlü ittifaka büyük bir yük getireceğini ve Türkiye'nin bütün düşmanlarına karşı korunmasının mümkün olamayacağını bildirmektedir.⁹ O dönemde Berlin büyükelçisi olan Mahmut Muhtar Paşa da Osmanlı Devleti'nin geleceği için Rusya ile yakın ilişkide olması gerektiğini söylemiş ve bundan dolayı Enver Paşa'nın rakibi ve düşmanı hâline gelmişti. İlk başlarda aksi düşüncede olmakla birlikte Wangenheim de Enver Paşa'nın tarafını tutmuştu.¹⁰

Wangenheim ve Pallavici'nin düşüncelerine Alman imparatorunun tepkisi oldukça pragmatiktir. İmparator bu düşünceleri nazari olarak doğru bulmaktadır fakat zamanın verdiği fırsat dairesinde Türkiye'nin üçlü ittifaka meybinden hâli hazırda yararlanmak gerektiğini bildirmiştir.¹¹ Kaldı ki bu fırsat çok çabuk değerlendirilmiş, Almanya ile ittifak antlaşması bilenenin aksine 2 Ağustos'ta değil 27 Temmuz 1914'te yapılmıştır. Wangenheim bu antlaşmanın yapıldığını, Alman Dışişleri Bakanlığına şu notla bildirmiştir:

*"Şimdiye kadar Bulgaristan kesin hiçbir vaatte bulunmaksızın ancak boş laflarla Türkiye'yi oyalamaktadır. Rusya ve Fransa kendi şaşkınlıklarından henüz kurtulmuş değillerdir. Türkiye tarafımızdan Rusya'ya karşı mutlak olarak korunmazsa bile, bundan dolayı kendisini Rusya'nın himayesine girmek cazibesine kapılması ihtimali geniş bir surette baş gösterirse de, Türkiye üçlü ittifak için mutlak olarak kaybolmuş sayılmaz. Türkiye ile Bulgaristan'ın Yunanistan'a karşı birlikte hareket etmeleriyle genel savaş başlamış olacaktır."*¹²

Wangenheim'in Türkiye ile ittifaka çok soğuk davranması çelişki gibi görünmektedir. Buradaki sorun Wangenheim'in bu ittifaktan ne beklediği sorundur. Çünkü Türk-Alman ittifakının arifesinde Wangenheim'in bazı sözleri ittifakın ruhuna uymamaktadır. Mesela Avusturya-Sırp anlaşmazlığı mahallî kaldıkça Bulgarlara ve Jön Türklere el uzatmak menfaetimize uymaz, demesi buna somut bir örnektir. Almanya'nın ikili politikaları henüz savaş öncesinde kendini göstermişti. Bunlardan birisi de kapitülasyonların kaldırılması karşısındaki tavrıdır. Osmanlı Devleti 9 Eylül 1914'te kapitülasyonları kaldırmış sonra da Paris ve Berlin Antlaşmaları'nın ilgasını ilan etmişti. Bu durum karşısında kapitülasyonların kaldırılmasına en ziyade itiraz eden Almanya'nın İstanbul elçisi olan Wangenheim olmuştur.¹³ Hatta Osmanlı Devleti'nin müttefikleri olan Almanya ve Avusturya bu durumu protesto etmişler, ancak Ocak 1916'dan sonra kapitülasyonların kaldırılmasına prensip olarak muvafakat etmişlerdir.¹⁴ Osmanlı hükümeti bir nota ile kapitülasyonların kaldırıldığını Batılı devletlere

dikkate alınırca Alman hedeflerinin tahakkuk ettirilmeye çalışıldığı görülecektir. Gizli antlaşmanın çerçevesi alabildiğine dar bir grup yetkili tarafından alındığı açıktır. Bu sebeple gizli ittifak antlaşmasına tarihin bir tür kazası olarak bakılmıştır. Bkz. Robert Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, II*, Çev. Server Tanilli, Adam Yayınları, İstanbul 2004, s. 273.

⁸ Jackh, *a.g.e.*, s. 32.

⁹ Jackh, *a.g.e.*, s. 33.

¹⁰ Mustafa Çolak, *Enver Paşa Osmanlı-Alman İttifakı*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2008, s. 11-12.

¹¹ Jackh, *a.g.e.*, s. 34.

¹² Jackh, *a.g.e.*, s. 35-36.

¹³ Ali Fuat Türkogeldi, *Görüp İştiklerim*, TTK Yayınları, Ankara 1987, s. 115.

¹⁴ Jackh, *a.g.e.*, s. 179. Jackh, Türk devlet adamlarının kapitülasyonların kaldırılmasını çok önemzediklerini, I. Dünya Savaşı'nı âdeta bir "kurtuluş savaşı" gibi gördüklerini hatta Hariciye Nazırı Halil Bey'in, "Eğer kapitülasyonlar fiiliyatta kalırsa, Mısır'ın hepsini ve Rusya'nın yarısını kazansak

duyurmuştu. *Tanin* gazetesinde bu haberler, “Kurtuluş Berati” ve Bağımsızlık Berati” gibi başlıklar altında çıkmıştı. İstanbul’da ve Anadolu’nun değişik yerlerinde törenler ve fener alayları düzenlenmişti.¹⁵

Wangenheim için bütün mesele savaş hâlinde Osmanlı ordusuna kimin komuta edeceğidir. Eğer Alman komutanlar Osmanlı ordusuna komuta ederlerse Türkiye’nin askerî kıymeti birkaç misli artar ve Türkiye üzerine aldığı sorumluluğu rahatlıkla yerine getirecektir.¹⁶ Bu süreçte Almanya için esas mesele Alman askerî heyetini Türkiye’de bırakmaktır. Almanya kral dâhil olmak üzere Türk komuta kademesine tam olarak güvenememektedir. Nitekim Almanya kralının 28 Temmuz’da İstanbul’daki elçisi Wangenheim’a gönderdiği beş maddelik anlaşma şartlarının 2 Ağustos’ta yapılan gizli antlaşmanın esasını oluşturduğu görülmektedir. Almanya istediğini elde etmiş, Alman askerî heyeti, Türk ordusu üzerindeki fiilî gücü ele almıştır. Almanya’nın istekleri büyük ölçüde 2 Ağustos 1914 tarihli İttifak antlaşması ile hayata bulmuştur. Antlaşmanın gizli yapılmasının sebebi de Almanya’nın Akdeniz’de yaptığı gemi hareketleri dolayısıyledir.¹⁷

2. Çanakkale Savaşları ve Alman Politikaları

İngiltere’nin Çanakkale Boğazı ile ilgilenmesi daha eski tarihlere gitmektedir. İngiliz askerî uzmanları 1906, 1907 ve 1911 yıllarında boğazı ele geçirmek için ayrıntılı raporlar hazırlamışlardı.¹⁸ Rus hükümeti de 1913 yılı içinde iki defa Boğazlara doğru ileri bir harekâta geçme teşebbüsünde bulunmuştu. Askerî ve teknik sebepler ile İngiltere’nin bu Rus planına karşı gelmesi üzerine vazgeçilmişti.¹⁹ Ancak Çanakkale üzerine bir sefer düzenlenmesi fikrinin 1914 yılı eylülünde Churchill’den geldiği bilinmektedir. Bu fikrin oluşmasında iki Alman gemisinin bir oldubitti ile 10 Ağustos 1914’de Çanakkale Boğazı’ndan geçmesiyle önemli bir etken olduğu bilinmektedir. Bunun üzerine İngiliz gemileri de boğaz girişinde dolaşmaya başlamışlardı. Fakat Almanya’nın amacı boğazları korumak ya da tehlikeyi boğazlar önünde durdurmak değildi. Almanya Karadeniz’e çıkıp bir an önce Rusya ile Osmanlı Devleti’nin savaşını başlatmak niyetindeydi. Churchill’in önemli amaçlarından biri Osmanlı ordusunun Mısır harekâtına kalkışmasına engel olmaktı. İngiliz donanmasının Çanakkale önlerine gelmesi Türk hükümetini telaşlandırmıştı. Henüz geminin bayrağı ve mürettebatının değişmesini beklemeden hareket eden Alman kaptanların hareketi üzüntüyle ve esefle karşılanmıştı. İsrarla devletin tarafsız olduğuna işaret edilmişti.²⁰ Ancak İngiliz ve Fransız birleşik donanmasından bir İngiliz zabiti, Almanya’dan satın alındığı söylendiği hâlde bu gemilerin vurulması emrini aldıklarını söylemiştir.²¹ İngiltere’nin İstanbul elçisi Saray’a gelerek huzura çıkmış ve gemiler iade edilmediği takdirde hiç olmazsa gemilerin Alman mürettebatından tecrit olunmalarını ısrarla talep etmişti.²² Alman subayları boğazda oluşabilecek riskleri dikkate almadan gemileri hızlı bir şekilde hedefledikleri yere Karadeniz’e geçirmenin telaşı ve aceleciliği içinde idiler. Bir yandan da boğazlar yabancı gemilerin geçiş trafiğine kapatılmıştı. Bu haber gazete ilanıyla duyurulmuştu.²³ Osmanlı Devleti Çanakkale için bir tedbir daha almak istedi. Enver Paşa

bile harbi kaybetmiş sayılırız.” dediğini söylemiş ve bunu Berlin’e rapor etmiştir. Bkz. Jackh, *a.g.e.*, s. 177.

¹⁵ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Cilt: IX, TTK Yayınları, Ankara 2011, s. 390.

¹⁶ Jackh, *a.g.e.*, s. 36.

¹⁷ Jackh, *a.g.e.*, s. 46.

¹⁸ Mete Tunçoku, *İngiliz Gizli Belgelerinde 18 Mart Zaferi ve Çanakkale Muharebeleri*, ATASE Yayınları, Ankara 1990, s. 30.

¹⁹ Cemal Tükin, *Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi*, İstanbul 1947, s. 355.

²⁰ BOA. DH. KMS, Dosya no: 27, Gömlek no: 2. (11 Ağustos 1914)

²¹ *Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri I*, s. 6-7.

²² Türk geldi, *a.g.e.*, s. 115.

²³ Nilüfer Hatemi, *Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri*, Cilt: 1, YKY, İstanbul 2002, s. 288. Sultan Reşat boğazın kapatılması konusunu merak etmiş ve bunu tahkik amacıyla Ali Fuat Bey’i Bab-ı Ali’ye göndermişti. Bu durumun İngilizlerle aramızda savaş sebebi olabileceği endişesini izhar etmiştir.

Berlin'deki askerî ataşe Cemil Bey vasıtasıyla Krupp'un Belçika ordusu için imal ettiği, fakat cephaneleriyle birlikte el konulan 28 cm'lik silahlardan dört adet alınıp alınamayacağını soruşturdu. Bu toplar alınabilirse Çanakkale'ye yerleştirilecekti. Fakat Berlin izlediği katı çizgiden taviz vermeyerek bu talebi geri çevirmişti. Her türlü yardımı Osmanlı Devleti'nin fiilen savaşa girmesine bağlamışlardı.²⁴

Almanya'nın amacı Rusya'yı hemen savaşa sokmaktı. 1914 yılı kurban bayramı gecesi idi. Amiral Souchon komutasında Karadeniz'e açılan donanma, Rusya donanmasına saldırmış ve böylelikle iki taraf arasında savaş başlamıştı. Bu durumu Başmabeyinci Tefvik Bey, Ali Fuat Bey'i gece uykudan kaldırarak haber vermiş, o da Sultan Reşat'ı bilgilendirmişti. Sultan Reşat hakikati anlamak için Enver Paşa'ya telefon açtırmış fakat Enver Paşa'nın uykuda olduğu söylenerek gerekli malumat alınamamıştı.²⁵ Almanya'nın amacı Osmanlı Devleti'ni boğazlardan gelebilecek tehlikelere karşı korumak değildi. İngilizleri tahrik eden en önemli konuda boğazların gemi trafiğine kapatılmış olmasıydı. Bu durum Osmanlı Devleti ile İngiltere ve Fransa arasındaki ilişkileri gergin bir hâle getirmişti. Almanya için önemli bir risk daha vardı. İstanbul'daki Rus elçisi Giers'in Sazonov'a gönderdiği ilginç bir mektup vardır. Rusya-Osmanlı ittifakının sağlanması durumunda Enver Paşa'nın Sanders'in askerî heyetini kovacağı sözünü verdiği iddialarıdır.²⁶ Giers muhtemel bir antlaşma için Bab-ı Ali ile müzakereye devamın istenilecek bir şey olduğu fikrini sürekli canlı tutmuştu.²⁷ Nitekim başta Halil Paşa olmak üzere çok sayıda vükela Alman ittifaknamesine rağmen gerek Rusya ile ve gerek müttefikler ile hoş geçinmek lüzumunda ısrar gösteriyorlardı.²⁸ Karadeniz'deki gelişmeler üzerine Rusya, İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ederek Çanakkale Boğazı'nı abluka altına almışlar ve bombardımana başlamışlardı. Heyet-i Vükelanın ekseriyeti savaşa taraftar değillerdir. Cavid Bey, Çürüksululu Mahmut Paşa, Oskan Efendi ve Süleyman Bostani Efendi gibi nazırlar istifa etmişlerdi.²⁹

İngiliz ve Fransız donanmasına ait gemilerin Çanakkale'yi bombardıman etmeleri ve Boğaz'ın gerekli tahkimattan eksik olması, bazı zafiyetler doğurabileceğinden dolayı hükümetin geçici olarak İstanbul'dan Eskişehir'e taşınması gündeme gelmiş, Padişah da bunu istemeye istemeye kabul etmişti. 2 Kasım 1914'te Çanakkale Boğazı bombardıman edilmeye başlamıştı. Bu bombardıman aralıklarla devam etmiştir. 1915 başlarında bütün dikkatler gittikçe Çanakkale üzerine yönelmekteydi. Zaten 1915 yılı başından itibaren Çanakkale üzerindeki tacizler de artmaya başlamıştı. Şubat ve Mart aylarında sürekli bombardıman hareketleri meydana gelmişti. Çanakkale'ye en yoğun saldırıların olduğu bu aylarda, İngiliz bahriye çevrelerinde Boğaz'ın bir ay zarfında zorlanabileceği gündeme geldiğinde³⁰ bile Alman askerî misyonunun bu konuda bir çalışması yoktur. Osmanlı hükümetinin Çanakkale'ye karşı vuku bulmakta olan hücumlara karşı

Sadrazam Said Halim Paşa İngiliz gemilerinin boğaz girişinde beklediklerini buna mukabil boğazın kapatılmış olduğunu, savaşa sebep bir durumun olmadığını söylemiştir. Bkz. Türkgeldi, *a.g.e.*, s. 115-116.

²⁴ Mustafa Aksakal, *Harb-i Umumi Eşiğinde Osmanlı Devleti Son Savaşa Nasıl Girdi*, İstanbul Bilgi Ü. Yayınları, İstanbul 2010, s. 170.

²⁵ Türkgeldi, *a.g.e.*, s. 116. Kurban bayramı sabahı Bayram Alayı için toplanıldığında Vükela Heyeti'nin de Rusya ile yaşananlardan haberi yoktu. Sadece Enver, Cemal ve Talat Paşa'nın haberi vardı. Bundan Said Halim Paşa'nın da haberi yoktu. Haberi duyduğunda canı sıkılmış, istifayı düşünmüş ve Saray'a gelmeyip merasime katılmamıştı.

²⁶ Sean Mcmeekin, *I. Dünya Savaşı'nda Rusya'nın Rolü*, Çev. Nurettin Elhüseyni, YKY, İstanbul 2012, s. 134.

²⁷ Ziya Şakir, *Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik*, Çatı Kitapçılık, İstanbul 2007, s. 215.

²⁸ Ziya Şakir, *a.g.e.*, s. 198. Maliye Nazırı Cavid Bey gibi kimseler ise Almanya ile ittifaka şiddetle karşı idiler. 6 Ağustos 1914'te İngiliz elçisi ile görüşen Cavid Bey, "Almanya ile ittifaka bizi siz zorladınız, sizden gördüğümüz soğukluk karşısında başka türlü hareket edemezdik." demiştir.

²⁹ Türkgeldi, *a.g.e.*, s. 117.

³⁰ BOA. DHEUM.KLH, Dosya no: 5, Gömlek no: 24. (6 Mart 1915 tarihli hariçten gelen istihbarat notları)

askerî ve teknik önlem arayışı devam ediyordu. İtilaf güçlerinin her an büyük saldırıyı başlatmalarının beklendiği günlerde Alman hükümetinin boğazlarla ilgili bir politikası olmakla birlikte henüz yeterli değildir.

Sultan Reşat, Fevzi Çakmak'ı kabulünde Çanakkale ile ilgili şunları söylemiştir: “*Ben çok tarih okudum, vaktimi boş geçirmedim. Bununla biliyorum ki, düşman donanması Boğaz'dan geçemez.*”³¹ İtilaf bloğunda bulunan Rusya'nın Kafkasya'daki durumu çok kaygı verici durumdaydı. Osmanlı ordusu, Rus ordusunu ciddi biçimde tehdit eden bir çevirme hareketine girişmişti. Birçok Kafkas birlikleri Almanlara karşı kullanıldığından Rus komutan aciliyetle yardım istemişti.³² Osmanlı hükümetinin Çanakkale önlerindeki hareketliliğe karşı aldığı ilk önlem 3. Kolorduya bağlı 19. Fırka Komutanlığını yeniden kurmak olmuştur. Bu firkanın başına da Sofya askerî ataşesi Yarbay Mustafa Kemal'i tayin etmiştir.³³

İngiliz ve Fransız donanmasına ait gemiler aralıklarla Çanakkale Boğazı'nı tacize devam etmişlerdir. Zaman zaman bu tacizler başarılı bir şekilde küçük zayıflatlarla bertaraf edilmiş, saldırılar püskürtülmüştür. Fakat zaman geçmesine rağmen İngiliz ve Fransız birleşik donanması Çanakkale önünden ayrılmıyorlardı. Artık burada büyük bir savaşın hazırlıkları görülmeye başlamıştı. Burada dikkat çeken önemli bir nokta 18 Mart sonrasına kadar Almanya'nın hiçbir şekilde burayla ilgilenmediğidir. Buna en önemli kanıt 19. Fırka Komutanlığının durumudur. Mustafa Kemal Bey, 19. Fırka Komutanı olunca Enver Paşa'dan bu firkanın nerede olduğunu ve hangi ordu ya da kolorduya bağlı olduğunu sormuştur. Enver Paşa “Genelkurmay ile görüşürseniz daha iyi cevap alırsınız.” demiştir. Mustafa Kemal Genelkurmay'a başvurduğunda Liman von Sanders Paşa ile görüşmesi istenmiştir. Orada gördüğü şey Sanders Paşa'nın da bu firkadan haberdar olmadığıdır.³⁴ Bir de Sanders Paşa'nın Çanakkale'nin tehdidi sebebiyle İstanbul'da askerî makamlarda bir endişenin ortaya çıktığı duyumunun doğru olmadığını ve gereken bütün tedbirlerin alındığını söylemesidir. Hâlbuki Sanders Paşa, “*Düşman büyük bir çıkarma harekâtı yapıp aynı zamanda çıkarmadan önce filo ile boğazı zorlarsa ancak o zaman kesin sonuçlu bir başarı kazanabilirdi.*” demiştir.³⁵ Eğer denizden iyi bir savunma yapılmıyorsa her an çıkarma harekâtı başarılı olabilirdi. İşte bu savunmada Sanders'in bir katkısı görülmemektedir. Aynı Sanders “*Osmanlı genel karargâhı tarafından 20 Şubat'tan 1 Mart'a kadar düşman filosunun Boğaz'ı geçeceği kabul edilerek alınan askerî tertibat tam anlamıyla felaketti.*” demiştir.³⁶

Osmanlı hükümeti Çanakkale savunması için gerekli silahlarla ilgili görüşmeleri Avusturya ile yapıyordu. Çünkü savaş öncesinde Sanders boğaza 30,5 santimlik en yeni Alman toplarının yerleştirilmesini, ağır topçu bölükleri sayısının 32'den 22'ye indirilmesini, eski topların ise dış tabyalara konulmasını istemişti. Ancak buna vakit yetmemiş, Çanakkale'de eski tabya ve toplarla savaşılmıştı.³⁷ Hâlbuki Sanders Türkiye'ye 14 Aralık 1913'te gelmişti.

³¹ Hatemi, *a.g.e.*, 1, s. 307.

³² Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi, 1914-1918 Genel Savaşı*, Cilt: III, Kısım: II, TTK Yayınları, Ankara 1991, s. 21.

³³ *BOA. İ. HB*, 20 Ocak 1915.

³⁴ Lord Kinross, *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, Altın Kitaplar, İstanbul 1988, s. 96; Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal*, Cilt: I, Remzi Kitabevi, İstanbul 1969, s. 224-225. Enver Paşa'nın Almanya'ya çok güvenmesi Mekke'de intişar eden “El Kible” gazetesinde eleştirilmiş, bu haber dış basına da konu olmuştur. Enver ve Cemal paşaların Almanya politikaları ifrat derecesinde değerlendirilmiştir. Bundan dolayı Alman politikasına karşı millî bir siyaset takip etmek için Mustafa Kemal Paşa'nın başında bulunduğu bir fırka teşkil edildiği ifade edilmiştir. Gazete haberinde “Irak ve Sina cephelerindeki Osmanlı ordularının duçar oldukları hezimetten dolayı Enver ve Cemal paşaların mevkii pek ziyade tezelzül olmuştur.” denilmektedir. Bkz. *BOA. HR.SYS*, Dosya no: 2435, Gömlek no: 17, Lef: 1 ve 2. (29 Mayıs 1333)

³⁵ Liman von Sanders, *Türkiye'de Beş Sene*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2006, s. 70-71.

³⁶ Sanders, *a.g.e.*, s. 76.

³⁷ Bayur, *TIT*, III/II, s. 50.

Sanders'in İstanbul'a gelmesi Petersburg'ta Rusların geleneksel menfaatlerini doğrudan doğruya tehdit eder surette anlaşılıyordu. Rus elçisi Giers, Sazonov ve Rus kuvvet komutanlarının katıldığı 8-21 Şubat 1914'deki yapılan son bir toplantıda İstanbul için yapılacak mücadelenin ihtimalleri değerlendirilmiş ve bu mukaddes gayenin ancak genel bir Avrupa savaşıyla gerçekleşebileceğine olan inançlarını göstermişlerdir.³⁸ Fakat geçen bir yıl içinde Çanakkale'nin istihkâmını yetiştirememişti. Viyana sefaretî Çanakkale'nin savunması için bazı girişimlerde bulunduğu sırada değişik çaplarda yapılan obüsler için talip olunmuştu. Ancak Skoda'da yapılmakta olan obüslerin Almanya'ya verileceği söylenmiş ve Almanya'nın ikna edilebilirse bir-iki tanesinin alınabileceği bildirilmiştir.³⁹ Bu arada Almanya'nın bütün mesaisini Bulgarların savaşa girip girmeyecekleri konusu ve dış denizlerde İtilaf Devletleri'ne ait yolcu ve ticarete gemilerini takip oluştuyordu.

1 Mart'tan itibaren Çanakkale üzerindeki İtilaf donamasının baskısı artmaya başlamıştı. İtilaf Devletleri, Kumkale ve Seddülbahir'e asker bile ihraç etmişlerdi. Roma'daki askerî ataşelik, İngiliz parlamentosunda Çanakkale'ye taarruzun gerek askerlik ve gerek siyasi amaçların iyiden iyiye hazırlandığını 3 Mart 1915 tarihli rapor etmişti. Bir Rus amiralinin de İngiliz ve Fransız filosuyla birlikte bulunmak üzere Dedeoğaç yoluyla filoya iltihak ettiği bildirilmiştir.⁴⁰ Rusya Çanakkale harekâtı için müttefikleri olan İngiltere ve Fransa ile birleşmiş, ayrıca Yunan ordusu da İtilaf kuvvetleriyle birlikte hareket etmeye başlamıştı. Henüz Yunan ordusu doğrudan savaşa katılmamıştı ancak Bulgaristan'ı bahane ederek beklemeye başlamışlardı. Bu süreç içerisinde Almanya ile bir irtibat kurulduğu söylenemez.

Kaldı ki İngiliz siyasi mahfillerinde bir ay içerisinde Çanakkale Boğazı'nın zorlanabilmesinin hesap edildiği ve buna karaya ihraç olunacak bir kuvvetle yardım olunacağı konuşulmaya başlanmıştı.⁴¹ Ayrıca Malta'da İngiliz ve Fransız kuvvetlerinden oluşan bir gücün oluşturulduğu haberleri geliyordu. Osmanlı hükümeti bu haberler üzerine yine bazı tedbirler alma gereği duymuştu. Adriyatik Denizi'nde bulunan üç denizaltıyı almak için Avusturya-Macaristan hükümeti nezdinde Viyana sefaretî teşebbüste bulunmuştu. Aynı zamanda Berlin sefaretine de emir verilerek Almanya'nın nazar-ı dikkatinin çekilmesi istenmişti. Fakat bu denizaltıların büyük denizlere çıkabilme kabiliyetinin olmadığı söylenerek bu teklifler geri çevrilmiştir.⁴²

Alman politikalarını I. Dünya Savaşı'nda pratikte test edilebilecek tek yer Çanakkale Savaşları'dır. Almanya tam bir kararsızlık ve karamsarlık içindedir. Bu cephe Winston Churchill'in tavsiyesi üzerine açılmıştır. Alman Genelkurmay Başkanı Moltke, savaştan hemen önceki günlerde çok lakayt bir tavır içindedir. *"Türk ordusu kesinlikle değersizdir. Silahı, cephanesi, elbisesi yok, subay eşleri sokakta dileniyor. Yakın bir gelecekte Türkiye'yi Almanya'nın yararına hesaba katmak tam bir yanılğı olacaktır."* demektedir.⁴³ Moltke ayrıca *"İstanbul'dan bize ne!"* diyordu. Maalesef Almanya'nın bu tavrı savaşın başlamasına bir ay kalana kadar devam etmiştir. Denizcilik Bakanı Tripitz ise Boğaz'ın savunulması konusunda çok iyimser ve isteklidir. Ancak iyimserliğini 18 Mart 1915'ten sonra göstermiştir. Kaldı ki Tripitz 12 Mart 1915'te şunları söylemişti: *"Çanakkale meselesi Balkanlar'ı tahrik eder. Burası tehlikeli bir yerdir. Burada küçük bir hükümetin ortadan kalkması, harbin cereyanı üzerinde son derece tesir edebilir."* Tripitz 21 Mart'ta da şunları söylemişti: *"Çanakkale'nin zorlanması bize şiddetli bir darbe olacaktır. Bundan sonra elimizde oynanacak bir kozumuz*

³⁸ Tukin, *a.g.e.*, s. 355.

³⁹ BOA. HR. SYS, Dosya no: 2109, Gömlek no: 10. (1 Mart 1915)

⁴⁰ BOA. DH. EUM. VRK, Dosya no: 14, Gömlek no: 76. (4 Mart 1915)

⁴¹ BOA. DH. EUM. KLH, Dosya no: 5, Gömlek no: 24. (6 Mart 1915)

⁴² BOA. HR. SYS, Dosya no: 2109, Gömlek no: 11. (5 Mart 1915)

⁴³ Yehuda L. Wallach, *Bir Askerî Yardımın Anatomisi*, Çev. Fahri Çeliker, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1969, s. 134.

kalmayacaktır."⁴⁴ Almanya savaş boyunca Osmanlı Devleti'ni politikalarının menfaatine uymadığı bir yerde bırakmak meylindedir. Almanya'nın bir müttefik olarak değerlendirilmesi ve uyguladığı ikili politikalar üzerinde durmak gerekir. Almanya'nın bunu açıkça gösterdiği ilk yer Çanakkale cephesi olmuştur. Almanya Çanakkale deniz savaşlarının başarısından sonra Bulgaristan'ı da ikna edebilmek için Osmanlı hükümetine daha bir yaklaşmıştır. İtilaf güçlerinin Çanakkale'ye saldırıları devam ederken bir yandan da Rusya'nın İstanbul'u işgal planları devrededir. Almanya bu konuda İngiltere ve Fransa'nın konuya yaklaşımından çok uzak değildir. Zaten savaştan hemen önce bir Alman-İngiliz antlaşmasının yapıldığı ancak yürürlüğe girmedeği bilinmektedir.

Donanma ile 18 Mart'ta Çanakkale'yi geçme teşebbüsü büyük bir hüsrana uğrayan İtilaf Devletleri'nin yeni bir saldırı için başka bir yol düşündükleri açıktı. İngiltere ve Fransa bunun hazırlıklarına başlamışlardı. Çanakkale'de büyük bir zafer kazanılmasından sonra Liman von Sanders'in ismi geçmeye başlamıştı. Sanders 5. Ordu Komutanı olarak karargâhını Gelibolu'ya kurma gereği duymuştu.⁴⁵ Deniz savaşları süresince adı hiç duyulmayan Sanders'in adı ilk olarak ona bir konak tedarik ve tahsis edilmesi dolayısıyla duyulmuştu. Bu konuyla da Başkumandan Vekili Enver Paşa yakından ilgileniyordu.⁴⁶ Bundan sonraki süreçte komuta kademesinde hızlı bir Almanlaşma başladığı görülmektedir. Sanders'in 5. Ordu Komutanlığı ile başlayan değişim kolordu komutanları ile devam etmiştir. 14. Kolordu Komutanlığı'na Trommer Paşa, 15. Kolordu Komutanlığı'na da Weber Paşa tayin edilmişlerdir.⁴⁷ Daha sonra Weber Paşa Seddülbahir'de yaşanan kanlı Zığındere Muharebeleri sonrasında paniğe kapılmış, Zığındere'nin batısındaki siperlerin İngilizlerin eline geçmesi üzerine geri çekilme emri vermişti. 5. Ordunun kurmay başkanı olan Kazım Bey (İnanç) Weber Paşa'nın kesinlikle direnmesini istemiş, Sanders'in de Weber'e kızması üzerine Weber istifa etmek zorunda kalmıştır. İngiliz karargâhı Weber Paşa'nın liyakatsizlik nedeniyle görevinden alındığını açıklamıştır.⁴⁸

3. Liman von Sanders'in Çanakkale Savunma Planı ve Bazı Değerlendirmeler

İtilaf Devletleri'nin 18 Mart mağlubiyetinden yaklaşık bir ay sonra Gelibolu Yarımadası'na asker çıkaracakları belli olunca Sanders Paşa yeni kurulan 5. Ordu Komutanlığının başına getirilmişti. Bu orduya 2. ve 3. Kolordu, bir Mürettep Kolordu bir de Bağımsız Süvari Tugayı bağlanmıştır. Almanya'nın Çanakkale Savaşları'na dâhil olması bundan sonradır. Müttefik komutanları Çanakkale'de kara savaşları başlarsa Türklerin mukavemetinin çok güçlü olacağı kanaatini taşıyorlardı. Bu komutanlar, kendilerini zafere götürecek en önemli şeyin Cevat Paşa'nın ve yeni 5. Ordu Komutanlığına tayin edilmiş olan Liman Von Sanders'in karasızlığa düşürmekle olacağına inanıyorlardı.⁴⁹ İngiliz ve Fransızlar Limni ve çevresindeki adalarda büyük kuvvetler toplamaya ve takviye etmeye başlamışlardı. Aslında Sanders'in komutanı olduğu 5. Ordu Seddülbahir ve Kumkale istihkâmlarını Mart ayı sonlarında Çanakkale Mevki-i Müstahkeminden devralmıştı. Bu şekilde Mevki-i Müstahkeme

⁴⁴ C. F. Aspinall-Oglander, *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı*, Çev. Metin Martı, Arma Yayınları, İstanbul 2005, s. 10-11.

⁴⁵ 5. Ordu, Çanakkale ve civarında görevde bulunan askerî kuvvetlerden beşinci bir ordu teşkiline ve kumandanlığına birinci ordu kumandanı olan müşir Liman von Sanders Paşa hazretlerinin tayini hususunda irade-i seniyye Hazret-i padişahiden sadrolunmuştur. Bkz. *Tanin*, 29 Mart 1915, sayfa 4 sütun 1.

⁴⁶ *BOA. DH. KMS*, Dosya no: 31, Gömlek no: 30. (27 Mart 1915)

⁴⁷ *BOA. İ. HB*, (4 Nisan 1915); Zekeriya Türkmen, "Çanakkale Muharebelerinde Kara Harekâtı", Ed. Ali Arslan, Mustafa Selçuk, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2015, s. 181.

⁴⁸ Yüksel Nizamoğlu, *Vehip Paşa Kahramanlıktan Sürgüne*, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2013, s. 132-133.

⁴⁹ Ion Hamilton, *Gelibolu Günlüğü*, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1972, s. 70.

sadece Çanakkale Boğazı geçidini savunma görevi verilmişti.⁵⁰ Gelibolu'ya ilk çıkarma 25 Nisan'da başlamıştı. Sanders'in görevi devralmasından İtilaf güçlerinin çıkarma yapacağı tarihe kadar bir ay geçmişti. Türk savunma sisteminde ise fırkalar çok dağınık bir biçimde olup büyük birliklerin çıkarmalarına karşı uygun değildir. Burada asıl sorun İtilaf güçlerinin nereden çıkarma yapacakları konusu idi. Sanders Paşa kıyı boyuna küçük birlikler hâlinde serpilen birliklerin içeride daha yoğun ve büyük gruplar hâlinde toplanmasını sağlamıştı. Zaten büyük kuvvetlerle taarruz edebilmek için fırkaların toplu hâlde bulunmaları zorunluluğu vardır. Almanya hükümeti Çanakkale'de 18 Mart savunmalarında ve daha önceki savunmalarda Cevat Paşa'nın katkısını da ihmal etmeyerek ona Croix de Fer nişanı vermiştir.⁵¹

Sanders'e göre çıkarma iki noktadan yapılabilirdi. Biri, Çanakkale Boğazı'nın Asya kıyıları ki elindeki fırkaların ikisini bu düşünceyle Truva dolaylarına göndermişti. Diğeri kuzeydeki dar Bolayır geçidi ki buraya da iki firka göndermişti. Bu coğrafyayı çok iyi bilen Mustafa Kemal de çıkarmanın güney uçtaki Seddülbahir, diğeri de batı kıyısındaki Kabatepe'den yapılabileceği görüşündedir.⁵² Sanders 26 Mart 1915'te Başkomutanlığa Asya ve Avrupa kıyılarında İtilaf güçlerinin nerelere çıkarma yapabilecekleri ve nasıl bir hatt-ı hareket takip edeceklerine dair bir dizi öneri arz etmişti. Başkomutanlığın cevabı 4 Nisan 1915 tarihlidir. Başkomutanlık daha çok Seddülbahir ve Kumkale'ye çıkarma yapılmasını ihtimal dairesinde görmektedir.⁵³ Sanders Paşa'nın yapmış olduğu bu plana Türk komutanlar karşı çıkmışlardır. 9. Fırka Komutanı planla ilgili düşünce ve önerilerini şu şekilde açıklamıştır:

1. İtilaf güçlerinin kolayca karaya çıkmasına izin vermemek, çıkan kuvvetler olursa üzerine alay ihtiyat birlikleriyle gidilerek yeniden denize dökülmesini sağlamak,
2. İtilaf güçlerinin en zayıf anı, karaya çıkarken olup, onu piyade ve topçuların etkili ateşi arasında bırakmak,
3. İşgalci güçlerin çıkarma yapabileceği yerler sınırlı bulunduğu buraların kuvvetle tutulması,
4. Düşünceleri uygun görülürse birinci savunmayı kıyıda yapmak üzere kıyının iki tümen bölgesine ayrılması ve böylece her tümenin elinde en az bir alay piyade ve yeteri kadar topçudan oluşan tümen ihtiyatlarının bulundurulması komutanlığımızca uygundur.

Aslında sade, basit ve stratejik olan bu düşünceler 3. Kolordu Komutanlığı tarafından da kabul edilmemiştir.⁵⁴

Sanders'in yapmış olduğu savunma planına göre kıyılarda gözetlemeye yetecek kadar birlik bulundurmamak, kuvvetin büyük kısmını gruplar hâlinde ihtiyatta tutarak kıyıya çıkan işgal güçlerini taarruzla denize dökmek esasına dayanıyordu. Piyade tümenlerinin büyük kısımları, donanma topçusunun etkin menzili dışında toplu hâlde bulundurulacaktı. Böylece çok üstün olan donanma ateşinden korunmak, savunmaya oynak ve esnek bir nitelik kazandırılması amaçlanmıştı.⁵⁵ Türk komutanlarının işgal güçlerinin çıkarma yapabileceği kıyı bölgelerinin kuvvetli tutulması planını Liman Paşa kabul etmemiştir. Sanders, Rumeli yakasında esas çıkarmanın Saroz Körfezi'nden yapılacağını düşünüyordu. Müttefiklerin çıkarma yapacağı Seddülbahir ve Arıburnu bölgesinin savunma görevi 9. Fırkaya verilmişti. Bu fırkanın 26. ve 27. Alaylarından iki tabur gözetleme için kıyıda, diğerleri de ihtiyatta bekletiliyordu. Müttefik donanmanın çıkarma yaptığı Seddülbahir ve Arıburnu bölgelerinde birer piyade taburu

⁵⁰ Sanders, *a.g.e.*, s. 86.

⁵¹ *Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri*, I, s. 63.

⁵² Kinross, *Atatürk*, s. 101.

⁵³ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi Harekâtı*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993, s. 112.

⁵⁴ *Çanakkale Cephesi Harekâtı*, s. 223-224.

⁵⁵ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi: Çanakkale Cephesi Harekâtı*, Cilt: 5, Kitap: 1, s. 49-54.

bekliyordu.⁵⁶ İtilaf Devletleri'nin çıkarma harekâtı 25 Nisan 1915'te başlamıştı. Türk kurmay heyetinin planı aslında kıyı savunmasına önem veren bir plandı. Ancak bu plan Sanders tarafından kabul edilmeyerek kıyıların zayıf gözetleme birlikleriyle tutularak, esas kuvvetin gerilerde ihtiyatta tutulması amaçlanmıştı. Yerli Rumların içeriden bilgi sızdırmaları ve değişik araçlarla iyi gözlem yapılması, Sanders'in planlarının deşifre olmasına neden olmuştur. Planın deşifre olmasıyla İtilaf donanmalarından iki esas, iki yanılma bir de oyalama amacıyla beş bölgeye çıkarma yapılmıştır. 29. İngiliz Tümeni'nin 25 Nisan Seddülbahir çıkarması, İngilizlerin verdikleri harflerle belirtilen S Hisarlık, V Ertuğrul koyu, W Tekekoyu, X İkizkoyu ve Y Zığındere kumsallarıydı.⁵⁷

Alman subaylarının Çanakkale'deki varlıkları Osmanlı belgelerinde şu şekilde tasvir edilmiştir:

“Hemen hemen bütün kıtaların başında Alman zabitanı bulunmaktadır. Almanya bu bedbaht memleketi bi-rahim pençesi altında tutuyor. Dört asırdan beri muavenet ve himaye ettiğimiz dünkü dostlarımız İstanbul'dan değil, Berlin'den aleyhimize itiliyor. Burada her yerde ve daima olduğu gibi Almanya'yı karşımızda görüyoruz. Askerimiz bunu pekiyi hissediyorlar ve biliyorlar ki, kendileri büyük cephenin sağ cenahını teşkil ediyorlar ve Gelibolu şibh-i ceziresinde de Alsace ovalarında Strasburg Katedrali'nin oklarının havalesini gören Voge dağları zirvelerinde bulunan arkadaşları gibi aynı hiss-i fedakârî ve aynı gayret ile düşmana yaklaşıyor ve göğüs geriyorlar.”⁵⁸

Zaten Haziran ayı sonuna kadar ilk ve tek Alman birliği 5. Ordu'ya katılmıştır. Bu birlik de istihkâm birliği olup toplam mevcudu 200 kişi idi. Fazla sıcak iklimin ve alışık olunmayan Türk yemeklerinin etkisiyle, çok kanlı zayıat yüzünden bölüğün mevcudu 40'a kadar düşmüştü. Bundan dolayı bu askerler her iki cepheye dağıtılarak eğitici sıfatıyla kullanıldılar.⁵⁹ Sanders bundan başka bu savaş esnasında Gelibolu'ya gelmiş hiçbir Alman birliğinin olmadığını söylemektedir. Balkan Savaşları'nda bile Almanya-Avusturya devletleri hiç yardım etmedikleri gibi bir de İtilaf Devletleri ile aynı dili konuşuyorlardı: *“Teslim olunuz, Avrupa'daki toprakları bırakınız, başka çareniz yok!”⁶⁰* Çanakkale üzerine İtilaf güçlerinin harekete geçmesi konusunda Rusya'nın önemli bir baskısı vardı. Rusya Kafkasya üzerindeki baskıyı azaltmak istiyordu. İngiltere ve Fransa'nın amacı da Çanakkale'deki baskıyı artırıp harekâtın uzun sürmesiydi. Böylece Süveyş Kanalı üzerindeki baskıyı önleyeceklerdi. Çanakkale harekâtının uzaması konusunda Almanya'nın görüşleri de aynı idi. Bunun bir sonucu olsa gerek Alman denizaltılarının Gelibolu'ya intikalleri 1915 Temmuzunu bulmuştu.⁶¹ Alman denizaltıları bu arada başka görevler icra ediyorlardı. Konu ile ilgili bir haber *Tanin* gazetesinde şu şekilde geçiyordu: *“Alman Denizaltıları Avanta adlı İngiliz balıkçı gemisi Farn adaları açıklarında İngiltere'nin İskoçya sahilleri yakınlarında torpillerlenmiştir. Mezkûr geminin kaptanı gemisinin U1 denizaltısı tarafından batırıldığını beyan etmektedir.”⁶²*

Sonuç

Bu savaşta Osmanlı Ordusu kısmi de olsa Alman ordusunun desteğiyle İtilaf kuvvetlerini mağlup etmişti. Almanya, Avusturya ve Osmanlı Devleti arasında imzalanan gizli anlaşma ile birinci hedef Çarlık Rusya'sını mağlup etmektir. Çanakkale Savaşları'nda gösterilen başarı, bu üç devlet arasında yapılan gizli ittifakin en başarılı göstergesi olarak değerlendirilse de Almanya ve Avusturya'nın katkıları çok sınırlıdır. İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Grey,

⁵⁶ Sinan Avcı, *Çanakkale Savaşlarında Alman Politikası*, İstanbul 2003, s. 104. (Bu eser yayımlanmamış özel bir çalışmadır.)

⁵⁷ Aspinall Oglender, *a.g.e.*, s. 168-173; Hamilton, *a.g.e.*, s. 94.

⁵⁸ *Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri I*, s. 144-145.

⁵⁹ Sanders, *a.g.e.*, s. 104.

⁶⁰ Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa*, Cilt: II, Remzi Kitabevi, İstanbul 1971, s. 495.

⁶¹ *Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri I*, s. 169.

⁶² *Tanin*, 10 Nisan 1915, s. 1.

Boğazlar meselesinin Rus arzularına uygun bir şekilde halledilmesi gerektiğini söylemiş ve gerekenin yapılmasını istemiştir. İngiltere Bahriye Nazırı Churchill de, ne pahasına olursa olsun Boğaz'ın donanma ile tekrar forsanmasını istemişti. Akdeniz Seferi Komutanı General Hamilton ise kara birliklerinin desteği olmadan yalnız donanma ile Boğaz'ın geçilemeyeceğini iddia etmişti. İngilizler 18 Mart'tan sonra yeniden hummalı bir çalışmanın içine girdikleri hâlde Almanya ve Avusturya'nın Rus istekleri konusunda çekimser kaldıkları görülmektedir. İtilaf Devletleri, Boğazlar için kara harekâtına giriştiklerinde Boğazlar üzerinde Rusların emelleri için harekete geçtiklerini biliyorlardı. Kuvvetlerini Mısır'da toplayıp gerektiğinde Boğaz'a taarruza geçeceklerdi. Başkomutanlık Vekâleti de karadan bir çıkarma harekâtını hesap ederek kara birliklerini güçlendirmişti. Bu amaçla 24 Mart 1915'te 5. Ordu Komutanlığını kurmuş başına da Liman von Sanders Paşa'yı getirmiştir.⁶³ Sanders Paşa'nın komutası altında yapılan kara savaşlarında büyük acemilikler yaşanmıştı. Tamamen Türk komutanları ve planları ile yapılan deniz savaşlarında hem maddi kayıplar çok az olmuş, hem de kesin bir zafer kısa bir sürede kazanılmıştır. Sanders Paşa'nın plan ve düşüncesi kara savaşlarının uzamasına ve büyük kayıpların verilmesine neden olmuştur. Çünkü kıyılar elde bulunan kuvvetlerin üçte biriyle gözetlemede, kuvvetin üçte ikisi taarruza hazır bir hâlde geride tutulmaktadır. Bu plana en çok itiraz eden kişi 19. Fırka Komutanı Mustafa Kemal olmuştur. Mustafa Kemal bu planla düşman kuvvetlerinin kolayca karaya asker çıkarabileceğini söylemiştir. Çanakkale Savaşları hem vakti, hem de sonucu hesaplanmamış olan bir Sarıkamış harekâtı değildir. Çanakkale Savaşları hem I. Dünya Savaşı'nın gelişmeleri ve sonucu hem de savaş sonrası devrinin rengi ve gelişmeleri üstüne, kader tayin edici damgasını vurmuştur. Yirminci yüzyılı şekillendiren en önemli olaylar silsilesini başlatmış, rejimler ve siyasi yapıları kökünden etkilemiştir.

Kaynakça

1. Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri*, I, Ankara 2005.

BOA. DH. EUM. KLH, Dosya no: 5, Gömlek no: 24. (6 Mart 1915)

BOA. DH. EUM. KLH, Dosya no: 5, Gömlek no: 24. (6 Mart 1915)

BOA. DH. EUM. VRK, Dosya no: 14, Gömlek no: 76. (4 Mart 1915)

BOA. DH. KMS, Dosya no: 27, Gömlek no: 2. (11 Ağustos 1914)

BOA. DH. KMS, Dosya no: 31, Gömlek no: 30. (27 Mart 1915)

BOA. HR. SYS, Dosya no: 2109, Gömlek no: 10. (1 Mart 1915)

BOA. HR. SYS, Dosya no: 2109, Gömlek no: 11. (5 Mart 1915)

BOA. HR. SYS, Dosya no: 2109, Gömlek no: 11. (8 Mart 1915)

BOA. HR. SYS, Dosya no: 2435, Gömlek no: 17, Lef: 1 ve 2. (29 Mayıs 1333/1917)

BOA. İ. HB, (4 Nisan 1915)

BOA. İ. HB, 20 Ocak 1915.

2. Gazeteler

Tanin, 10 Nisan 1915, s. 1.

Tanin, 29 Mart 1915, s. 4.

⁶³ Kinross, *Atatürk*, s. 99; Sanders, *a.g.e.*, s. 79. Sanders Paşa bu ordunun kendisinin ısrarlı gayretleri sonucu kurulduğunu söylemektedir.

3. Araştırma-İnceleme ve Hatıra Eserler

- 18 Mart Zaferi ve Çanakkale Muharebeleri, Atase Yayınları, Ankara 1990.
- Aksakal, Mustafa, *Harb-i Umumi Eşiğinde Osmanlı Devleti Son Savaşa Nasıl Girdi*, İstanbul Bilgi Ü. Yayınları, İstanbul 2010.
- Avcı, Sinan, *Çanakkale Savaşlarında Alman Politikası*, İstanbul 2003. (Bu eser yayımlanmamış özel bir çalışmadır.)
- Aydemir, Şevket Süreyya, *Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa*, Cilt: II, Remzi, İstanbul 1971.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *Tek Adam Mustafa Kemal*, Cilt: I, Remzi Kitabevi, İstanbul 1969.
- Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılâbı Tarihi, 1914-1918 Genel Savaşı*, Cilt: III, Kısım: II, TTK, Ankara 1991.
- Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi Harekâtı*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993.
- Çolak, Mustafa, *Enver Paşa Osmanlı-Alman İttifakı*, Yeditepe, İstanbul 2008.
- Hatemi, Nilüfer, *Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri*, 1. Cilt, YKY, İstanbul 2002.
- <http://www.duzceyerelhaber.com/Selcuk-UZUN/12985-Pan-CermenTuran-isbirliginde-Hans-Freiherr-von-Wangenheim-ve-191516>.
- Jackh, Ernest, *Yükselen Hilal Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, Temel Yayınları, İstanbul 1999.
- Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, Cilt: IX, TTK Yayınları, Ankara 2011.
- Kinross, Lord, *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, Altın Kitaplar, İstanbul 1988.
- Mantran, Robert, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, II, Çev. Server Tanilli, Adam Yayınları, İstanbul 2004.
- Mcmeekin, Sean, *I. Dünya Savaşı'nda Rusya'nın Rolü*, Çev. Nurettin Elhüseyni, YKY, İstanbul 2012.
- Nizamoglu, Yüksel, *Vehip Paşa Kahramanlıktan Sürgüne*, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2013.
- Ogländer, C. F. Aspinall, *Çanakkale Gelibolu Harekâtı*, Çev. Metin Martı, Arma Yayınları, İstanbul 2005.
- Ortaylı, İlber, *Tarihimiz ve Biz*, Timaş Yayınları, İstanbul 2008.
- Sanders, Liman von, *Türkiye'de Beş Sene*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2006.
- Tukin, Cemal, *Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi*, İstanbul 1947.
- Tunçoku, Mete, *Çanakkale 1915 Buzdağının Altı*, TTK Yayınları, Ankara 2007.
- Tunçoku, Mete, *İngiliz Gizli Belgelerinde 18 Mart Zaferi ve Çanakkale Muharebeleri*, Atase Yayınları, Ankara 1990.
- Türkgeldi, Ali Fuat, *Görüp İşittiklerim*, TTK Yayınları, Ankara 1987.
- Türkmen, Zekeriya, "Çanakkale Muharebelerinde Kara Harekâtı", Edt. Ali Arslan, Mustafa Selçuk, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2015.
- Wallach, Yehuda L., *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, Çev. Fahri Çeliker, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1969.
- Ziya Şakir, *Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik*, Çatı Kitapçılık, İstanbul 2007.